ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI:10.5281/zenodo.15036257

The Role of Just World Belief in the Relationship between Empathy and Moral Courage

Empati ve Ahlaki Cesaret Arasındaki İlişkide Adil Dünya İnancının Rolü

Melike ŞAHİN[1,2]

[1]Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye
[2]İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Doktora öğrencisi, İstanbul, Türkiye

ABSTRACT

This study aimed to examine the relationship between empathy and moral courage and whether the belief in a just world has a moderating role in this relationship. For this purpose, the study was conducted with 270 participants aged between 18 and 37 (M_{age} = 21.61, *SD* = 2.43; 70.7% female). Demographic Information Form, Moral Courage Scale, Basic Empathy Scale, Personal Just World Belief, and General Just World Belief scales were used in the study. The data were analyzed using the SPSS Hayes Process Macro plug-in. The analysis showed that empathy was significantly positively related to moral courage. In addition, the moderating roles of personal and general just world beliefs in the relationship between empathy and moral courage were examined with two separate moderating variable analyses. According to the results of the analysis, it was found that personal just world beliefs played a moderating role in the relationship between empathy and moral courage. Accordingly, as the level of personal just world belief increases, the effect of empathy on moral courage decreases. In conclusion, the findings provide a new perspective to understanding the dynamics of moral courage, which is a costly and risky prosocial behavior. In addition, the results also reveal that individuals' just world belief levels should be taken into account to increase the effectiveness of empathy-based intervention programs.

Keywords: Moral courage, empathy, personal just world belief, general just world belief

ÖZ

Bu çalışmada empati ve ahlaki cesaret arasındaki ilişki ve bu ilişkide adil dünya inancının düzenleyici rolünün olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla yaşları 18 ile 37 arasında değişen ($Ort_{yaş}$ = 21.61, *SS* = 2.43; %70.7'si kadın) 270 kişinin katılımı ile çalışma yürütülmüştür. Çalışmada Demografik Bilgi Formu, Ahlaki Cesaret Ölçeği, Temel Empati Ölçeği, Kişisel Adil Dünya İnancı ve Genel Adil Dünya İnancı ölçekleri kullanılmıştır. Veriler SPSS Hayes Process Makro eklentisi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları empatinin ahlaki cesaretle pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkide kişisel ve genel adil dünya inançlarının düzenleyici rolleri iki ayrı düzenleyici değişken analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, empati ve ahlaki cesaret arasındaki ilişkide kişisel adil dünya inancının düzenleyici rol üstlendiği tespit edilmiştir. Buna göre kişisel adil dünya inancı düzeyi arttıkça empatinin ahlaki cesaret üzerindeki etkisi azalmaktadır. Genel adil dünya inancının ise düzenleyici rolünün bulunmadığı görülmüştür.Sonuç olarak elde edilen bulgular, maliyetli ve riskli prososyal davranışlardan biri olan ahlaki cesaretin dinamiklerini anlamak için yeni bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca sonuçlar empati temelli müdahale programlarının etkisini artırmak için bireylerin adil dünya inancı düzeylerinin dikkate alınması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahlaki cesaret, empati, kişisel adil dünya inancı, genel adil dünya inancı

Geliş Tarihi/Received 23.12.2024
Kabul Tarihi/Accepted 18.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 17.03.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author: Melike ŞAHİN
E-mail: melike.yasar@atauni.edu.tr
Cite this article: Şahin, M. (2025). The Role of just world belief in the relationship between empathy and moral courage. *Journal of Psychometric Research,* 3(1), 1-13.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Ekim 2024'te İstanbul-Beyoğlu'nda bir kadın iki kişi tarafından taciz edildi ve olayı gören iki kişi duruma hemen müdahale ederek genç kadını kurtardılar. Öte yandan Ağustos 2024'te Türkiye'de küçük bir köyde 8 yaşındaki bir çocuk öldürüldü. 19 gün boyunca cesedine ulaşılamadı. Köyde yaşayanların büyük bir bölümü gözaltına alındı ve ifadeleri alındı. İfadelerinde hiç kimse küçük çocuğu görmediğini veya olayla ilgili hiçbir fikirlerinin olmadığını belirtti. Ta ki bir kişi uzun çabalar sonucunda cinayeti itiraf edene kadar... Olayın iç yüzü aydınlatıldıkça aslında cinayeti pek çok kişinin bildiği ancak herkesin sözbirliği edercesine bilgilerinin olmadığını belirttikleri haberlerde yer aldı.

Yukarıda aktarılan olaylar literatürdeki ahlaki duygular, yardım etme, özgeci davranış gibi kavramlara göre nispeten daha az çalışılan bir konu olan "ahlaki cesaretin" hem bireysel hem de toplumsal düzeyde refah için ne kadar önemli ve gerekli olduğunu gözler önüne sermektedir. Ahlaki cesaret kavramsal olarak, ahlaki ihlale tanık olan kişinin (3. şahsın) kendisi için olumsuz sonuçlar doğurması riskine rağmen ihlali durdurmak veya düzeltmek için müdahale etmeyi amaçlayan eylemleri içermektedir (Baumert vd., 2024; Osswald vd., 2011). Diğer bir açıdan ahlaki cesaret, tanık olunan bir ahlaki ihlale karşı kişisel çıkar gözetmeyerek ve olası olumsuz sonuçları veya olumsuz sonuçlar oluşturma riskini göze alarak ihlale müdahale etmek olarak tanımlanmaktadır (Baumert vd., 2024; Baumert vd., 2013; Osswald vd., 2010; Skitka, 2012). Araştırmacılar, gündelik hayatta ahlaki ihlali durdurmak için faile doğrudan temas etmek ve mağduru korumak (müdahale etmek, durdurmak vb.), mağdura destek vermek, bir gruba (örn. işyerindeki ihlaller) ait ihlal bilgilerini paylaşmak ya da ihlale tanık olan diğerlerini harekete geçmeye teşvik etmek gibi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çok çeşitli örnekleri olduğunu ifade etmektedirler (Baumert vd., 2024; Sasse vd., 2022). Dolayısıyla bu tür bir davranış, ahlaki açıdan cesur bireyin fiziksel güç kullanımı, işten atılma veya dışlanma gibi kısa veya uzun vadede olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Nitekim Colby ve Damon (1992) ahlaki cesareti, potansiyel olarak olumsuz sonuçların olduğu durumlarda kişinin kendi ahlaki değerlerini savunmayı amaçlayan davranış biçimi olarak tanımlamışlardır. Bu tanımdan yola çıkıldığında, ahlaki cesaretin insanların neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar verirken kullandıkları ilkelere (örn. adalet, bakım etiği, otoriteye itaat vb.) dayandığını söylemek mümkündür. Başka bir tanımda ise ahlaki cesaret, ahlaki açıdan cesur davranan kişi(ler) için yüksek maliyeti olan ve doğrudan ödül verilmeyen, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde başkalarına fayda sağlayan prososyal davranış[1] biçimi olarak ifade edilmiştir (Hinde ve Groebel, 1991; Osswald vd., 2010). Ancak yardım etme, özgecilik gibi diğer prososyal davranışlardan farklılaşan yönü ahlaki cesaretin maliyetli bir davranış olması yani risk içermesidir (Lachman, 2007). Bu nedenle, aynı davranış grubu içinde birbirinden farklılaşan davranış biçimleri söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla aktarılan tüm bu özellikler ahlaki cesareti diğer prososyal davranışlardan farklılaştırmaktadır. Bununla birlikte her ne kadar maliyet, risk veya tehditlere vurgu yapılsa da davranışın olası maliyetleri ahlaki cesaretin yalnızca bir yönünü oluşturmaktadır. Ahlaki cesaretin ortaya çıkmasında ihlale tanık olan aktörün (3. şahsın), şahit olduğu davranışı ahlaki açıdan değerlendirmesi yani ahlaki muhakeme gerçekleştirmesi ve ahlaki ihlal olduğuna karar vermesi gerekmektedir. Bu noktada ihlale tanık olan bireyin ahlaki ihlal yargısının içeriği de davranışın ortaya çıkmasındaki bir diğer faktörü oluşturmaktadır. İhlal yargısında ihlale şahit olan kişi, ihlal davranışını gerçekleştiren bir fail ve ondan etkilenen bir mağdur algısına sahip olmalıdır. Aynı zamanda ihlalin, kendi ahlaki değerlerini ihlal etmesi de gerekmektedir (Halmburger vd., 2016). Bu yönüyle de ahlaki cesaret ihlale tanık olan bireyin kendi ahlaki değerlerinin korunmasıyla da ilişkilidir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde ahlaki cesaretin, yalnızca ahlaki açıdan doğru olanı yapmayı değil bireyin ihlal karşısında harekete geçmemesi durumunda ahlaki açıdan bütünlük duygusunu kaybedebileceğiyle de ilişkili olduğu görülmektedir (Szekeres vd., 2019). Bir diğer çalışmada ise ahlaki cesaretin bağlamdan ve kişilik özelliklerinden, mağdurla var olan ilişki düzeyi, mağdurun 3. şahıs için önemi, ihlalin gerçekleştiği bağlam gibi çeşitli faktörlerden etkilenebileceğine dikkat çekilmektedir (Backes vd., 2014). Ayrıca aynı çalışmada kişilik özelliklerinden vicdanlılık, dışadönüklük ve uyumluluğun ahlaki cesaretle pozitif yönde

[1]Ahlaki cesaret ifade edildiği gibi prososyal davranış yani toplum yanlısı davranış biçimi olarak ele alınmaktadır. Ancak Sasse ve diğerleri (2022), ahlaki cesareti toplum yanlısı kavramı içinde değerlendirmenin karmaşık olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü ahlaki cesaretin birçok durumda toplumların sağlıklı kalkınmasına katkıda bulunamayabileceğini; ihlale tanık olan kişi veya kişilerin ahlaki değerlerini koruma amacıyla şiddet gibi zarar verici eylemlerde bulunabileceklerini belirtmişlerdir. Bu durumun da toplumsal açıdan yarardan daha çok zarar verici bir unsur olabileceğini ifade etmişlerdir. Ancak bu çalışmada ahlaki cesaretin bu yönüne çalışmanın kapsamı gereği odaklanılmamış; ahlaki cesaret prososyal bir davranış biçimi olarak ele alınmıştır.

ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ahlaki cesaretin kişilik özellikleri ile ilişkisinin incelendiği başka bir çalışmada ise (Goodwin vd., 2020), narsisizmin ahlaki cesaretle negatif yönde ilişkili olduğu ve bu durumun narsistik kişilik özelliği gösteren bireylerin mağduru suçlamaya eğilimli olmasından kaynaklanmış olabileceği belirtilmektedir. Aynı çalışmada ahlaki cesaretin ahlaki değerlerle ilişkisi de incelenmiş; sadakatin ahlaki cesaretle negatif, adaletli olma ahlaki değerinin ise pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer doğrultuda bir başka çalışmada da adalete duyarlılığın ahlaki cesareti pozitif olarak yordadığı bulunmuştur (Niesta vd., 2010). Ayrıca bu çalışmada ahlaki cesaretin kişinin ruh halinden (mood) bağımsız olduğu ileri sürülmektedir. Ancak duygularla ilgili yapılan bazı çalışmalar ahlaki cesaretin öfke ile yakından ilişkili olduğunu ve hissedilen öfkenin bireyleri ahlaki açıdan cesur davranmaya motive ettiğini vurgulamaktadır (Halmburger vd., 2015; Sasse vd., 2022).

Sonuç olarak yapılan açıklamalar doğrultusunda yukarıdaki örnek olaylar yeniden incelendiğinde, ilk örnek olay olan taciz durumuna tanık olanların çeşitli riskleri göze alarak duruma müdahale ettiği ve ahlaki açıdan cesur davrandıklarını ifade etmek mümkündür. İkinci olayda ise tanıkların cinayeti görmediklerini veya olayla ilgili herhangi bir fikirlerinin olmadığını beyan ederek ahlaki açıdan cesur davranmadıkları, olay karşısında sustukları ve bir şekilde göz yumdukları görülmektedir. Dolayısıyla bazı insanların böylesi bir duruma göz yumarken, bazılarının ise yaşayacakları risklere rağmen neden ihlallere müdahale ederek mağduru korudukları incelenmesi gereken bir konu olarak dikkat çekmektedir.

Empati ve Ahlaki Cesaret

Ahlaki ve prososyal davranış alanında bilim insanları uzun yıllar empati ve diğer duygulara odaklanmış ve bunların ahlaki eyleme aracılık ettiğini, düzenlediğini veya doğrudan ahlaki eylemin belirleyicisi olduğunu ifade etmişlerdir (Kamas ve Preston, 2021). Literatürde empati, kişinin başkalarının duygusal veya bilişsel durumlarını anlamak ve bu anlayışa dayalı olarak uygun sosyal tepkiler geliştirebilme kapasitesini ifade etmektedir (Barker, 1999; Decety vd., 2016). Bu bağlamda, empati kurmak, başkasıyla aynı ya da benzer duyguları ve düşünceleri deneyimlemeyi kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle, birinin hissettiklerini hissetmek veya o hislere yakın duygular yaşamak empati sürecinin bir parçasıdır. Bununla birlikte bazı araştırmacılar (Batson vd., 1988; Krebs, 1975), empatiyi diğerinin içinde bulunduğu durumla ilişkili olarak diğerinin iyiliği veya iyiliğiyle ilgili endişeyle uyumlu olan duygusal bir tepki olarak da ele almakta ve bu görüşe empati-özgecilik hipotezi adını vermektedirler. Bu hipoteze göre, fedakar davranışların temelini empati oluşturmaktadır (Batson vd., 1991). Çünkü bu davranışın ortaya çıkması için öncelikle mağdurun veya ihtiyaç sahibi olan birinin algılanması, fark edilmesi gerekmektedir. Bu fark etme, bireyleri yardım etmeye veya fedakârca davranmaya motive eden bir duygu yaratmaktadır. Dolayısıyla da kişi içsel olarak başkalarının refahına değer verdiğinde yani empati kurduğunda empati fedakarlığı/yardım etmeyi motive etmektedir. Nitekim çok sayıda çalışma empatinin genel olarak prososyal davranışlarla olan pozitif yönlü ilişkisini ortaya koymaktadır (Avcı vd., 2013; Decety vd., 2016; Eisenberg ve Miller, 1987).

Ahlaki cesaretle ilgili açıklamalar incelendiğinde daha önce de belirtildiği gibi araştırmacılar ahlaki cesaretin prososyal davranış kümesi içerisinde yer aldığını, dolayısıyla bu kapsamdaki literatürün ahlaki cesareti anlamaya ışık tutabileceğini belirtmişlerdir (Niesta vd. 2010; Osswald vd., 2011). Prososyal davranış literatürü incelendiğinde en çok kabul gören bulgulardan biri bu davranışların empati ile yakından ilişkili olmasıdır. Ahlaki cesaretin prososyal davranış kümesi içinde yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda empati ile ilgili açıklanan bulguların ahlaki cesaretle paralel olması beklenmektedir. Ayrıca bazı araştırmacılar empatinin ahlaki davranışların temel belirleyicisi olduğunu da iddia etmişlerdir (Kamas ve Preston, 2021). Ancak bu kapsamda literatürde kesin bir tutarlılık bulunmamaktadır. Öyle ki bazı çalışmalar ahlaki cesaret ve empati düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilere işaret ederken (Osswald vd., 2010; Stürmer vd., 2005) ilişkinin olmadığını bulgulayan çalışmaların olduğu da dikkat çekmekte (Niesta vd., 2010) ve bu durumun ahlaki cesaretin bir özelliği olduğu değerlendirilmektedir (Niesta vd., 2010). Bu çalışmada ise empatinin fedakarca davranmaya, mağdurun refahını korumaya motive ettiği (Batson vd., 1991), kurbanın veya mağdurun acısını hafifletmeyi amaçlayan davranışlara bireyleri güdülediği (Davis, 2015) göz önünde bulundurularak empatinin ahlaki cesaretle pozitif yönde ilişkili olacağı öngörülmektedir.

Adil Dünya İnancının Empati- Ahlaki Cesaret İlişkisindeki Rolü

Empati ve ahlaki cesaret arasında yukarıda bahsedilen tutarsız sonuçlara neden olabilecek faktörlerden biri düzenleyici değişkenler olabilir. Ancak empati ve ahlaki cesaret arasındaki ilişkiyi biçimlendirebilecek değişkenler henüz ortaya konulmamıştır. Empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişki tartışmalı olsa da bu ilişkinin bireysel

özelliklerden etkilenebileceği düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle empati kuran ya da hisseden tüm bireyler ahlaki açıdan cesur davranmayabilir dahası her zaman prososyal davranışlarda da bulunmayabilirler. Nitekim önceki çalışmalarda, yardım edilen kişinin iç grup/dış grup üyesi olması (Eisenberg vd., 2010), algılanan sosyal sorumluluk (Jiang vd., 2021), minnettarlık düzeyi (Pang vd., 2022) gibi çeşitli değişkenlerin empati ile prososyal davranışlar arasındaki ilişkiyi etkileyen faktörlerden olduğu belirtilmektedir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi ahlaki cesaretle ilgili çalışmaların oldukça sınırlı olması, empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin tutarsızlığı, nedeniyle bu tutarsızlığın olası sebeplerinden birinin bireysel düzeyde düzenleyici değişkenler olabileceğini düşündürmektedir. Bu çalışmada ise mağdurun neden mağdur olduğuna yönelik inançların ve atıfların empati ile ahlaki açıdan cesur davranış arasındaki ilişkiyi biçimlendirebileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, bireysel bir özellik olarak adil dünya inancının düzenleyici bir değişken olabileceği varsayılmaktadır.

Lerner'ın (1980) ortaya koyduğu adil dünya inancı, bireylerin dünyayı adil bir düzen içerisinde işleyen bir yer olarak algılama eğilimini ifade etmektedir. Bu kavram, insanların yaşanan olayların tesadüfi ya da düzensiz değil, hak edilen sonuçlar doğrultusunda şekillendiğine dair bir inanç geliştirdiğini öne sürmektedir. Bu perspektife göre, bireyler yalnızca kendi deneyimlerini değil, diğer insanların yaşantılarını da adalet temelinde değerlendirme eğilimindedir.

Adil dünya inancının temelinde, bireylerin çevrelerinde uyum sağlayabilmek için, dünyanın kişisel çabaları, eylemleri ya da değerleri doğrultusunda adil bir şekilde tepki veren bir sistem olduğuna inanma ihtiyacı yer almaktadır (Lerner, 1965, 1980). Bu inanç, herkesin eylemlerinin karşılığını alacağı ve hak ettiği şekilde değerlendirileceği varsayımını desteklemektedir. Başka bir ifadeyle bu inanç, insanların adaletsizlikleri, adaletsizliğe uğrayanların kişilik özelliği veya bireysel eylemleriyle ilişkilendirerek anlamlandırma çabasında olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda, insanlar kişisel başarısızlıkları ya da başkalarının yaşadığı acıları, bireylerin bu durumların sorumlusu oldukları varsayımıyla açıklama eğilimi taşımaktadır (Lerner ve Miller, 1978). Lerner'e (1965) göre, adalet duygusu ve adil bir yaşam hakkı bireyler için temel bir ihtiyaç olup, bu ihtiyaç, bireylerin adalet algısını yeniden kurarak ve kontrol hissini artırarak psikolojik denge sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Başka bir ifadeyle dünyanın adil bir yer olduğuna inanmak, bireylerin sosyal ve fiziksel çevreleriyle istikrarlı ve düzenli bir bağ kurmalarını kolaylaştırmaktadır (Hafer, 2000; Lerner ve Miller, 1978). Böyle bir inancın yokluğu, bireylerin uzun vadeli hedefler belirlemesi ya da günlük yaşamın sosyal normlarına uygun şekilde hareket etmesi açısından zorluklara yol açabilir. Bu doğrultuda, adil dünya inancı, bireylerin çevrelerini düzenli, öngörülebilir ve istikrarlı bir sistem olarak algılama eğilimini ve bu şekilde anlamlandırma arzusunu ifade etmektedir (Lerner, 1980; Rubin ve Peplau, 1975). Bu inanç, aynı zamanda bireylerin adaletsizlik karşısındaki tepkilerini ve başkalarına yönelik değerlendirmelerini de şekillendirmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi bu inanca sahip bireyler, mağdur olan kişilerin başlarına gelen olumsuzlukları, bu kişilerin kendi davranışlarından kaynaklandığını düşünme eğilimindedirler. Diğer bir deyişle, kötü olaylar yaşayan insanların bu durumları hak ettiklerine, iyi olaylarla karşılaşanların ise olumlu davranışlarının karşılığını aldıklarına inanmaktadırlar (Lerner ve Miller, 1978). Bu inancın başka bir etkisi ise, bireylerin adil dünya inancını korumak için adil davranmaya zorlamasıdır (Correia ve Dalbert, 2008). Bu etkide bireylerin mağdur veya kurbanlarla karşılaştıklarında adil dünya inançlarını korumak için yardım edecekleri belirtilir. Çünkü adil dünya inancının doğası gereği bireylerin ne ekmişlerse onu biçeceklerine inandıkları, bu nedenle de adil davrandıklarında ya da yardım ettiklerinde başlarına iyi şeyler geleceğine inandıkları ifade edilmiştir (Bartholomaeus vd., 2023). Dolayısıyla bireylerin adil dünya inançlarını kurbanlar tehdit etmektedir ve bu durumda bireyler adil dünya inançlarını korumak için mağdura yardım edebilmekte veya onu suçlayabilmektedirler.

Adil dünya inancının iki ana boyutu bulunmaktadır (Dalbert, 1999). Bunlardan ilki bireylerin kendilerine hak ettikleri kadar adil davranıldığı inancını ifade eden kişisel adil dünya inancıdır. Diğeri ise, bireylerin dünyayı adil bir yer olarak algıladıkları ve herkese hak ettikleri gibi davranıldığını düşündüklerini ifade eden genel adil dünya inancıdır. Başka bir ifadeyle genel adil dünya inancı, diğer insanların dünyada adil muamele gördüğü inancını ifade ederken; kişisel adil dünya inancı, bireyin kendisinin adil muamele gördüğü inancını ifade etmektedir. Dalbert (1999) bu iki inancı ayrı ayrı değerlendirmek gerektiğini çünkü iki farklı yapı olduğunu vurgulamaktadır. Birçok çalışmada özellikle kişisel adil dünya inancı ile olumlu davranışlar arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Bartholomaeus ve Strelan, 2019; Begue vd., 2008; Bierhoff vd., 1991; Correia vd., 2016; Guo vd., 2022; Zuckerman, 1975). Başka bir ifadeyle kişisel adil dünya inancı düzeyi yüksek bireylerin daha fazla prososyal davranış

sergiledikleri görülmüştür. Örneğin yapılan bir çalışmada yüksek kişisel adil dünya inancına sahip öğrencilerin başkalarına daha fazla güvendikleri, başkalarının adil olduğuna inandıkları ve adil bir dünyayı koruma motivasyonuna sahip oldukları, böylece okulda zorba davranışlardan kaçındıkları tespit edilmiştir (Correia ve Dalbert, 2008). Başka bir çalışmada ise, kişisel adil dünya inancı düşük olan bireylerde zorbalığın işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin daha güçlü olduğu bulunmuştur (Öcel ve Aydın, 2012). Ayrıca yüksek düzeyde genel adil dünya inancının mağduru suçlama üzerinde güçlü etkileri olduğu ileri sürülmektedir (Hafer ve Begue, 2005). Bununla birlikte araştırmacılara göre kişisel adil dünya inancının genel adil dünya inancına göre bu güçlü etkisi, daha iyi ve tutarlı bir yordayıcı olması beklenmektedir. Çünkü bireyin kendi hayatındaki olayların veya sonuçların adil olup olmadığına ilişkin inançlarının birincil psikolojik öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır (Dalbert, 1999; Lerner, 1980). Bu bağlamda hem kişisel hem genel adil dünya inancının empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkide düzenleyici rolünü incelemenin önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu durum bir dizi nedenden dolayı önemli görülmektedir. Bu nedenlerden ilki mevcut literatürde adil dünya inancının bu ilişki üzerindeki rolünü ele alan herhangi bir çalışmanın bulunmaması ve bu bilgi eksikliğini gidermeye yönelik bilimsel bir katkı sunma gerekliliğidir. İkinci nedeni ise kişisel ve genel adil dünya inancının bu ilişkiyi farklı şekilde düzenleme potansiyelinin bulunmasıdır. Daha yüksek kişisel adil dünya inancına sahip bireyler daha düşük kişisel adil dünya inancına sahip olanlara göre empatinin ahlaki cesaret üzerindeki etkisini güçlendirebilir. Yani kişisel adil dünya inancı, empatinin oluşturduğu duyguyu ve etkileri (örn., mağduru suçlama veya yardım etme) yeniden yapılandırabilir. Nitekim yapılan bir çalışmada yüksek düzeyde kişisel adil dünya inancına sahip bireylerin suçu haklı çıkarma olasılıklarının daha az olduğu belirtilmektedir (Strelan ve van Prooijen, 2013). Ayrıca alanyazında çeşitli çalışmalarda adil dünya inancının prososyal davranışlar üzerindeki düzenleyici rolü de incelenmiştir (Li vd., 2022; Soyoren ve Aktas, 2024). Li ve diğerleri (2022) yaptığı çalışmada, sosyal öz yeterlilik ile prososyal davranış arasındaki ilişkide kişisel adil dünya inancının düzenleyici etkisi olduğu; kişisel adil dünya inancının, sosyal öz yeterlilik ile prososyal davranış arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi güçlendirdiği bulgulanmıştır. Başka bir çalışmada ise (Soyoren ve Aktas, 2024) kişisel adil dünya inancının empati ile prososyal davranış biçimlerinden biri olan gönüllülük arasındaki ilişkide düzenleyici etkisi incelenmiştir. Araştırma bulguları gönüllü olmayan bireylerde, düşük kişisel adil dünya inancının ve empatinin gönüllü olmaya yönelik eğilimi güçlendirdiği bulunmuştur. Bu sonuçlar, prososyal davranış eğilimlerini incelemek, iyileştirmek veya arttırmak için müdahale ederken adil dünya inancının rolüne dikkat etmek gerektiğini göstermektedir.

Araştırmacılar aynı davranış kümesi içerisinde yer almasından dolayı ahlaki cesaretle ilgili yapılacak çalışmaların prososyal davranış literatüründen yararlanabileceklerini ifade etmişlerdir (Bierhoff, 2002; Osswald vd., 2011). Bu doğrultuda ahlaki ihlale şahit olan bireylerin (3.şahıs) empati düzeyleri ahlaki cesareti etkileyebilir. Ancak literatür incelendiğinde daha önce de belirtildiği gibi ihlale tanık olanların empati düzeylerinin ahlaki cesaretle olan ilişkisini gösteren çeşitli çalışmalar bulunurken (Osswald vd., 2010; Stürmer vd., 2005); bazı çalışmalarda empatinin ahlaki cesaretle ilişkili olmadığı vurgulanmaktadır (Niesta vd., 2010). Dahası bu çalışmaların tamamı WEIRD [(batılı (western), eğitimli (educated), endüstrileşmiş (industrialized), zengin (rich) ve demokratik (demochratic)] olarak adlandırılan ülkelerde yapılmıştır. Dolayısıyla ahlaki cesaret ve empati arasındaki ilişkinin incelendiği hem daha fazla çalışmaya hem de Non-Weird toplumlarda bu ilişkinin nasıl olduğunu inceleyen daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç vardır. Ayrıca bu ilişkiyi inceleyen önceki araştırmalarda adil dünya inancının düzenleyici rolünün henüz incelenmediği de dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu inanç mağdurun neden mağdur olduğuyla ilgili atıfların da kaynağını oluşturabilmektedir. Dolayısıyla adil dünya inancının farklı düzeylerinin empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkiyi etkileyebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte bu araştırmanın, empati ve ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin bireylerin dünyayı nasıl algıladığına bağlı olarak nasıl değişebileceğini ortaya koyarak sosyal biliş, ahlak psikolojisi ve prososyal davranış literatürüne katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma bulgularının ahlaki açıdan cesur davranışları geliştirmeye yönelik müdahale programları için önemli ipuçları sağlayabileceği öngörülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda bu çalışmada empati ve ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin araştırılması ve bu ilişkide adil dünya inancının düzenleyici rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ülkemizde de bu alanda yapılmış ölçek uyarlama çalışmaları dışında birkaç çalışma bulunmakta ve bu çalışmaların çoğunluğunda sağlık çalışanlarının ele alındığı görülmektedir (Elmaoğlu ve Eriş, 2022). Başka bir ifadeyle ülkemizde sıradan insanların ahlaki cesaret düzeyini belirleyen, etkileyen mekanizmaların neler olduğu veya olabileceğiyle ilgili bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Mevcut çalışmanın bu yönüyle de Türkçe literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Mevcut Çalışma

Empati-özgecilik hipotezine göre (Batson vd., 1991), insanların başkalarına yardım etme, özgeci davranışta bulunmalarının temel unsuru empati duygusudur. Bu hipotez, insanların başka bir kişinin acısını, sıkıntısını gördüğünde veya şahit olduğunda empati hissettiklerini, bunun sonucunda o kişiye yardım etme isteğinin ortaya çıktığını iddia etmektedir. Dolayısıyla bu davranışlar öncelikle empati tarafından tetiklenmektedir. Nitekim pek çok çalışmada empatinin prososyal davranışlarla pozitif yönde ilişkili olduğu bulgulanmıştır (Spinrad ve Gal, 2018; Telle ve Pfister, 2016). Mevcut çalışmada bu görüş doğrultusunda empati bağımsız değişken; prososyal davranış kümesi içerisinde yer alan ahlaki cesaret ise bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve bu iki değişkenin ilişkili olacağı öngörülmüştür. Bununla birlikte çalışmada bu ilişkiyi adil dünya inancının biçimlendirebileceği varsayılmaktadır. Yapılan çalışmalar adil dünya inancının prososyal davranışlar üzerindeki düzenleyici etkisinin anlamlı olduğuna işaret etmektedir (Li vd., 2022; Soyoren ve Aktas, 2024). Dolayısıyla adil dünya inancının moderatör değişken olarak empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin gücünü artırma veya zayıflatma potansiyeline sahip olabileceği düşünülmektedir.

Mevcut çalışmada bir kişinin ahlaki ihlal karşısında mağdura karşı empati hissedebileceği; ancak, düşük düzeyde kişisel adil dünya inancına sahipse, mağduru suçlayabileceği bu durumda da empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkiyi daha zayıf hale getirebileceği öngörülmektedir. Bununla birlikte aktarılanlardan hareketle genel adil dünya inancında ise ifade edilenin tersi bir etki olabileceği varsayılmaktadır. Bunun nedeni olarak literatürde yüksek düzeyde genel adil dünya inancının mağduru suçlama ile ilişkilendirilmiş olduğu görülmektedir (Kaplan, 2012). Bu da empatinin ahlaki cesaret üzerindeki etkisini azaltabilir. Bununla birlikte yüksek düzey genel adil dünya inancının prososyal davranış üzerinde olumlu yönde etkisi olduğuna yönelik çalışmalar da bulunmaktadır (Guo vd., 2022; Zuckerman, 1975). Ancak bu çalışmalarda davranışın birey için riskli değilse yardımın ortaya çıktığı fakat davranış maliyetliyse kurbanı suçlama eğiliminin yüksek olduğu görülmektedir (Zuckerman, 1975). Adil dünya inancının maliyetli ve riskli bir davranış olduğu dikkate alındığında böyle bir etkinin gerçekleşmeyeceği beklenebilir. Bu varsayımdan hareketle çalışmada genel adil dünya inancının empati ve ahlaki cesaret arasındaki ilişkideki düzenleyici rolü incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen hipotezler şunlardır:

H1. Empati ahlaki cesaretle pozitif yönde anlamlı olarak ilişkilidir.

H2. Kişisel adil dünya inancının, empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkide düzenleyici bir rolü bulunmaktadır. (a) Kişisel adil dünya inancı yüksek olan bireylerde empatinin ahlaki cesaret üzerindeki etkisi, kişisel adil dünya inancı düşük düzeyde olanlara göre daha güçlüdür.

H3. Genel adil dünya inancının empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkide düzenleyici rolü vardır. (a) Genel adil dünya inancı düşük olan bireylerde empatinin ahlaki cesaret üzerindeki etkisi, genel adil dünya inancı yüksek düzeyde olanlara göre daha güçlüdür.

Yöntem

Katılımcılar

Çalışma 18-37 yaş aralığında (Ort = 21.56; SS = 2.60) 191 kadın (% 70.7) ve 79 erkek (% 29.3) olmak üzere toplam 270 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Bu yöntemde öncelikle, araştırma konusu ile ilişkili belirli sayıda başlangıç katılımcısı belirlenmiş ve bu katılımcılardan diğer potansiyel katılımcıları önermeleri istenmiştir. Bu şekilde, örneklem genişletilerek veri toplama süreci yürütülmüş ve toplamda 270 kişiye ulaşılmıştır. Katılımcıların %96.3'ü lisans öğrencisi (*n* = 265), %3'ü yüksek lisans öğrencisi (*n* = 8) ve %0.7'si (*n* = 2) doktora öğrencisidir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formu araştırmacı tarafından katılımcıların yaşları, cinsiyetleri ve eğitim düzeyleri ile ilgili bilgi toplamak amacıyla oluşturulmuştur.

Ahlaki Cesaret Ölçeği

Ölçek, Bronstein ve diğerleri (2007) tarafından ahlaki açıdan cesur tutumları ölçmek için geliştirilmiştir. 15 maddeden oluşan ölçek, orijinal çalışmada ahlaki cesaret ve ahlaki suskunluk olmak üzere iki alt boyuta sahiptir. Yalçındağ (2009) tarafından gerçekleştirilen Türkçeye uyarlama çalışmasında ise ahlaki suskunluk maddeleri ters kodlanmış ve ölçek tek bir boyut olarak değerlendirilmiştir. Uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach Alfa değeri .80 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .75 bulunmuştur.

Temel Empati Ölçeği

Yirmi maddeden oluşan ölçek Jolliffe ve Farrington (2006)

tarafından bireylerin empati düzeylerini belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Topçu vd. (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin 11 maddesi duygusal empatiyi, 9 maddesi ise bilişsel empatiyi ölçmektedir ve ölçekten toplam puan alınabilmektedir. Uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach Alfa değerleri .75 ile .80 aralığındadır. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa değeri .83; ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa değerleri ise duygusal empati için .77, bilişsel empati için .78 bulunmuştur.

Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği

Dalbert ve diğerleri (1987) tarafından geliştirilen ölçek, Göregenli (2003) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, bireylerin genel olarak dünyanın ne kadar adil olduğu yönündeki algılarını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Altı maddesi bulunan ölçek, 5'li likert (1-*Hiç katılmıyorum*, 5-*Tamamen katılıyorum*) tipi değerlendirmeye sahiptir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 6, en yüksek puan ise 30'dur. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı .69 bulunmuştur. Ayrıca bu çalışmada ölçeğin diğer ölçeklere göre çok eski olması nedeniyle ölçeğin yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucu ölçeğin yapısının kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olduğunu göstermiştir ($\chi 2/df = 1.99$, RMSEA = .06, SRMR = .04, CFI = .97, GFI =.98, AGFI = .95 TLI = .95).

Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçeği

Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçeği bireylerin kendi yaşamlarındaki olayları ne kadar adil olarak algıladıklarını ölçen öz bildirim ölçeğidir. Ölçek, Dalbert (1999) tarafından geliştirilmiş, Göregenli (2003) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek yedi maddeden oluşmakta 5 dereceli (1 = *Hiç katılmıyorum*, 5 = *Tamamen katılıyorum*) likert tipi bir değerlendirmeye sahiptir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 5 ve en yüksek puan ise 35'tir. Mevcut çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayısı .85 olarak bulunmuştur.

İşlem

Çalışma için öncelikle Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan onay alınmıştır (Sayı: 17, Karar no: 240, Tarih: 25.09.2024). Veri toplama süreci 2024-2025 eğitim öğretim döneminde 1 - 10 Ekim tarihleri arasında tamamlanmıştır. Tüm veriler yüz yüze toplanmıştır. Katılımcıların tamamı çalışmaya gönüllü olarak katılmış olup, her katılımcı gönüllü onam formunu imzalamıştır. Gönüllü onam formunu imzalayan öğrencilerden her bir ölçek maddesini yanıtlamaları istenmiştir. Katılımcılar yaklaşık olarak 5 dakikada çalışmayı tamamlamışlardır.

Veri Analizi

İstatistiksel analiz için SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Veri setinde öncelikle univariate uç değer analizi gerçekleştirilmiş ve her bir değişken için standart z puanları hesaplanmıştır. Z puanları +3.29 ile -3.29 aralığının dışında kalan değerlerin olup olmadığı incelenmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Analiz sonucunda uç değer olmadığı tespit edilmiştir. Ardından çok değişkenli uç değer analizi için mahalonabis uzaklığı hesaplanmış ve bu analiz sonucunda da uç değer bulunmadığı görülmüştür. Daha sonra analiz için verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı incelenmiş ve incelemeler sonucunda değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu ve parametrik testlerin gerçekleştirilebileceğine karar verilmiştir (Tablo 1). Söz konusu aşamaların ardından analiz sürecine geçilmiştir. Ahlaki cesaret, empati ve adil dünya inancı arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı ile incelenmiştir. Empati ve ahlaki cesaret arasındaki ilişkide adil dünya inançlarının düzenleyici rolü ise SPSS Process makro (model 1) eklentisiyle incelenmiştir. Modelde, dolaylı etkiler için %95 güven aralığı, 5 000 önyükleme (boostrap) kullanılmıştır. Önyükleme güven aralığının sıfırı içermemesi durumunda etkinin anlamlı olduğu kabul edilmiştir.

Bulgular

Araştırmada yer alan değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkileri Pearson Korelason Katsayısı tekniği ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler ve Değişkenlerin Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık	1	2	3	4
1. Ahlaki Cesaret	78.16	10.34	-.02	-.55	-	.33**	-.002	-.07
2. Empati	77.85	9.72	-.38	-.16		-	.09	.02
3. Kişisel Adil Dünya İnancı	20.13	4.99	-.22	-.35			-	.37**
4. Genel Adil Dünya İnancı	17.24	3.74	-.19	.45				-

** $p < .01$

Tablo 1 incelendiğinde tüm değişkenlerin çarpıklık ve basıklık katsayılarının +1.5 ve -1.5 aralığında yer aldığı görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarına ilişkin elde edilen bu bulgular tüm değişkenlerin normal dağılım varsayımını karşıladığına işaret etmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde ise empati ile ahlaki cesaret arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin (r = .33, p < .01) olduğu görülmektedir. Bu bulgular çalışmanın ilk hipotezini desteklemektedir. Ancak ahlaki cesaret ile kişisel adil dünya inancı (r = -.002, p > .05) ve genel adil dünya inancı (r = -.07, p > .05) arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur.

Çalışmada yer alan ikinci hipotezi; empati ve ahlaki cesaret arasındaki ilişkide kişisel adil dünya inancının düzenleyici rolünü test etmek amacıyla, SPSS Process Makro eklentisi aracılığıyla düzenleyici değişken (model 1) analizi gerçekleştirilmiştir. Analizde %95 güven aralığı ve 5 000 ön yükleme (boostrap) kullanılmıştır. Analiz sonucunda kişisel adil dünya imancının düzenleyici rolü olduğu görülmüştür. Kişisel adil dünya inancının düzenleyici rolüne ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

Empati ve Ahlaki Cesaret Arasındaki İlişkide Kişisel Adil Dünya İnancının Düzenleyici Etkisine İlişkin Analizi Sonuçları

	B	SH	*t*	*p*	LLCI	ULCI
Empati	.33	.06	5.36	000	.209	.402
Kişisel Adil Dünya İnancı	-.09	.11	-.74	.458	-.324	.146
Empati x Kişisel Adil Dünya İnancı*	-.02	.01	-2.39	.017	-.048	-.004

Model Özeti

R	R^2	*MSE*	*F*	*df1*	*df2*	*p*
.35	.13	94.60	12.72	3	266	.000

Not. MSE = Ortalama kare hatası; LLCI = Alt düzey güven aralığı; ULCI = Üst düzey güven aralığı
* R^2 değişim = .02, $F_{(1,266)}$ = 5.75, p = .02

Tablo 2 incelendiğinde, kişisel adil dünya inancının düzenleyici rolünün anlamlı olduğu görülmekte, dolayısıyla da H2 hipotezinin desteklendiğini söylemek mümkündür. Tablo 2'deki bulgular doğrultusunda yazılımın çıktı dosyasında sunduğu değerlerle grafik çizilmiştir. Elde edilen grafik Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1

Empati ve Ahlaki Cesaret Arasındaki İlişkide Kişisel Adil Dünya İnancının Düzenleyici Rolü

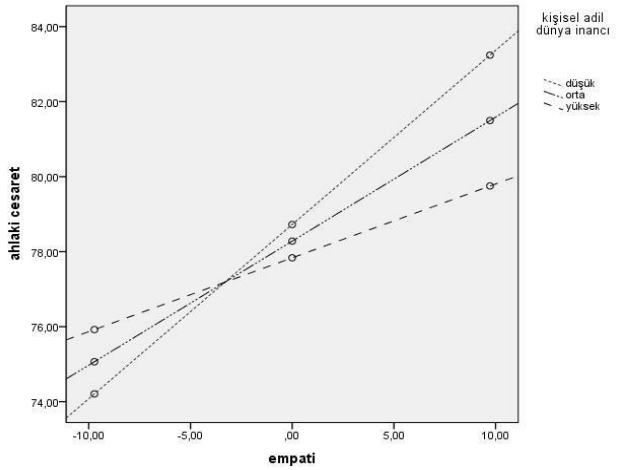

Not. Düşük: Ortalamanın -1 standart sapma altını, Orta: Ortalamayı; Yüksek: Ortalamanın +1 standart sapma üstünü ifade etmektedir.

Şekil 1'de yer alan grafik incelendiğinde, farklı düzeyde kişisel adil dünya inancına sahip kişilerde empatinin ahlaki cesaret üzerindeki etkisi farklılaşmaktadır. Şekil 1'de de görülebileceği gibi düşük adil dünya inancına sahip bireylerde empatinin ahlaki cesaret üzerindeki etkisi daha güçlüdür. Bununla birlikte kişisel adil dünya inancı düzeyi arttıkça, bu etkinin azaldığı söylenebilir. Bu bulgu kişisel adil dünya inancının düzenleyici rolünün bulunduğunu ancak etkinin yönünün beklenenden farklılaştığını göstermektedir. Dolayısıyla Hipotez 2a desteklenmemiştir. Başka bir ifadeyle analiz sonuçları kişisel adil dünya inancı düşük olanların empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkiyi güçlü yönde etkilediğini ve bu etkinin adil dünya inancı yükseldikçe ilişkinin azaldığını göstermektedir.

Çalışmada Hipotez 3'ü test etmek amacıyla, Hipotez 2'nin adımları takip edilmiş ve düzenleyici değişken olarak genel adil dünya inancı analize eklenerek model test edilmiştir. Analiz sonuçları empatinin ahlaki cesaret üzerindeki etkisinde genel adil dünya inancının düzenleyici rolünün olmadığı görülmüştür. Analiz sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3

Genel Adil Dünya İnancının Empati ve Adil Dünya İnancı Arasındaki İlişkide Düzenleyici Etkisine İlişkin Analiz Sonuçları

		B	SH	*t*	*p*	LLCI	ULCI
Empati		.341	.06	5.40	.000	.217	.466
Genel Adil Dünya İnancı		-.200	.16	-1.24	.214	-.517	.116
Empati x Genel Adil Dünya İnancı*		-.008	.01	-.61	.545	-.036	.019
				Model Özeti			
	R	R^2	MSE	*F*	df1	df2	*p*
	.33	*.10*	96.62	10.75	4	264	.000

Not. * R^2 değişim= .001, $F_{(1,264)}$ = .367, *p* = .54

Tablo 3 incelendiğinde analiz sonuçlarının ortak etkiye (empati x genel adil dünya inancı) ilişkin sonuçları görülmektedir. Hem *p* değerinin .05ten büyük olması ve hem de %95 güven aralığı değerlerinin sıfır içermesi Hipotezin 3'ün desteklenmediğini göstermektedir.

Tartışma

Bu çalışmada empati ve ahlaki cesaret arasındaki ilişki ve bu ilişkide adil dünya inancının düzenleyici bir rolünün olup olmadığı incelenmiştir. Literatürde adil dünya inancının genel ve kişisel olmak üzere iki farklı biçimi olduğu ifade edilmekte ve bu iki inancın ayrı ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda da çalışmada katılımcıların hem genel hem de kişisel adil dünya inancı düzeyleri ölçülmüştür. Ayrıca katılımcıların empati ve ahlaki cesaret düzeyleri de ölçülmüş ve elde edilen veri setiyle iki ayrı düzenleyici değişken analizi SPSS Hayes Process Makro yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları empati ile ahlaki cesaret arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu ve bu ilişkide kişisel adil dünya inancının düzenleyici bir rol oynadığını; ancak genel adil dünya inancının bu ilişkiyi etkilemediğini göstermiştir. Empatinin ahlaki cesaretle pozitif yönlü ilişkisine yönelik bu bulgunun literatürdeki çeşitli çalışma bulgularıyla tutarlı olduğu görülmektedir (Osswald vd., 2010; Stürmer vd., 2005). Empatinin, bir kişinin başkalarının duygusal ve bilişsel durumunu anlamasına ve bu duygulara yanıt vermesine olanak tanıdığı; ahlaki cesaretin ise, bireylerin etik olarak doğru olduğuna inandıkları bir davranışı sergilemek için gerektiğinde risk alabilmelerini ifade ettiği göz önünde bulundurulduğunda empatinin ahlaki cesaretle ilişkili olmasının beklendik bir bulgu olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla mevcut çalışmada empati ile ahlaki cesaret arasında bulunan ilişkinin; bireylerin ahlaki riskleri üstlenmeye yönelik motivasyonlarının, başkalarının ihtiyaçlarını ve acılarını anlamalarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle empati, bireylerin olumsuz sonuçları göze alarak adalet veya kendi ahlaki değerleri için hareket etmeleriyle ilişkilidir. Ulaşılan bu bulgu, empati becerisinin geliştirilmesinin, ahlaki açıdan cesurca davranışların motive edilmesinde önemli bir unsur olabileceğini düşündürmektedir.

Çalışmada beklenilenin aksine adil dünya inancı düşük olan bireylerin empati ve ahlaki cesaret ilişkisindeki etkisinin, yüksek olanlara göre daha güçlü bir etkisi olduğu görülmüştür. Bu bulgu adil dünya inancı kuramı çerçevesinde yapılan çalışmalarla kısmen çelişmektedir. Çünkü kişisel adil dünya inancının farklı seviyelerinin; yüksek kişisel adil dünya inancının prososyal davranışla ilişkili olduğunu veya bu davranışı güçlendirdiğini gösteren pek çok çalışma bulunmaktadır (Bartholomaeus ve Strelan, 2019; Begue vd., 2008; Bierhoff vd., 1991; Correia vd., 2016; Guo vd., 2022; Zuckerman, 1975). Mevcut çalışmada ise tam tersi bir ilişki görülmektedir. Buna göre adil dünya inancı çerçevesinde yapılan çalışmalar incelendiğinde kişisel adil dünya inancı yüksek olan bireylerin daha toplum yanlısı davrandıkları veya kişisel adil dünya inancının toplum yanlısı davranışları güçlü yönde etkilediği gösterilmiş olsa da bu çalışmalardaki toplum yanlısı davranışlar bağış yapmak, birine yardım etmek, gönüllü olmak gibi davranışları içermektedir ve bu davranışlar riskli davranışlar değildir (Bartholomaeus ve Strelan, 2019; Begue vd., 2008; Bierhoff vd., 1991; Correia vd., 2016; Guo vd., 2022). Her ne kadar çalışmanın hipotezi kişisel adil dünya inancı yüksek olan bireylerde empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin güçleneceği yönünde olsa da bu bulgu maliyetli davranış biçimi olan ahlaki cesaretin diğer toplum yanlısı davranışlardan farklılaştığına işaret edebilir. Bu bulgu ile ilgili bir diğer açıklama ise adil dünya inancıyla ilgilidir. Adil dünya inancı düşük bireyler, dünyayı daha az adil gördükleri ve mağdurun yaşadığı durumu hak ettiğine ilişkin inançları da daha düşük olduğundan dolayı, bu durumun empatinin ahlaki cesaret üzerindeki etkisini güçlendirmiş olabileceğini düşündürmektedir. Adil dünya inancı yüksek bireyler ise genellikle dünyayı daha düzenli, adil bir yer olarak algıladıkları ve başkalarının hak ettiklerini yaşadıklarına

inanma eğiliminde olduklarından dolayı hissedilen empatinin ahlaki açıdan cesur davranış üzerindeki etkisini zayıflatmış olabileceği ifade edilebilir. Bu doğrultuda, empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkinin adil dünya inancı düşük bireylerde daha güçlü olması beklenebilir. Bu bulguyla ilgili bir diğer açıklama ise adil dünya inancı ve öfke arasındaki ilişkiden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi literatürde ahlaki cesaretin güçlü bir yordayıcısı olarak öfke gösterilmektedir (Niesta vd., 2010). Bu çalışmalarda ihlal karşısında hissedilen öfke düzeyi arttıkça ahlaki cesaretin de arttığı yani öfke ile ahlaki cesaret arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ve öfkenin ahlaki cesaretin güçlü bir yordayıcısı olabileceğine vurgu yapılmaktadır. Adil dünya inancı çerçevesinde yapılan çeşitli çalışmalarda ise kişisel adil dünya inancı yüksek olan bireylerin öfke hissetme olasılıklarının düşük olduğu çünkü adil dünya inancının öfkeye karşı bir tampon oluşturduğu ifade edilmiştir (Dalbert, 2002). Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen bulgular bu açıdan değerlendirildiğinde kişisel adil dünya inancı yüksek bireylerin düşük öfke düzeyleri nedeniyle böyle bir etkinin çıkmış olabileceği yorumu yapılabilir. Ancak yine de daha fazla sayıda çalışmanın bu ilişkiyi incelemesi gerekmektedir. Bununla birlikte bu bulgu aynı zamanda kişisel adil dünya inancının empatinin adil dünya inancı üzerindeki etkisini biçimlendirmedeki rolüne farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Nitekim yakın zamanda yapılan bir çalışmada da gönüllü olmayan bireylerde empati düzeylerinin yükselmesinin, düşük kişisel adil dünya inancına sahip bireylerde gönüllü olmaya yönelik eğilimi arttırdığı görülmüştür (Soyoren ve Aktas, 2024). Bu bulgular kişisel adil dünya inancının farklı etkileri olabileceğine işaret ediyor olabilir. Başka bir ifadeyle maliyet, zaman ve emek gerektiren durumlarda kişisel adil dünya inancının yüksek olması mağduru suçlamayla ilişkili olabilir ve böyle bir etki çıkmış olabilir. Bu doğrultuda gelecek çalışmaların bu ilişki ve ilişkileri etkileyecek diğer değişkenlerin (mağduru suçlama, öfke düzeyi vb.) göz önünde bulundurularak gerçekleştirmeleri önerilmektedir. Çalışmada ayrıca genel adil dünya inancının da düzenleyici rolü incelenmiş ve düzenleyici bir role sahip olmadığı görülmüştür. Genel adil dünya inancı, insanların evrensel bir adalet düzeni içinde yaşadıklarına dair bir inançtır. Genel adil dünya inancı, bireylerin kendi davranışlarının yanı sıra toplumun veya dünyanın daha büyük adalet sistemlerine güvenmelerine dayalıdır. Bu tür bir inanç, bireysel ahlaki cesareti etkilemektense, toplumsal ya da sistemsel adaletle ilgili daha geniş bir perspektife sahip olmayı sağlayabilir. Bu nedenle de genel adil dünya inancının düzenleyici bir role sahip olmadığı söylenebilir. Ayrıca maliyetli davranışlarda maliyetin doğrudan ihlale tanık olanı ilgilendirmesi nedeniyle bu davranışlarda kişisel adil dünya inancının birincil psikolojik öneme sahip olması bakımından daha belirleyici olabileceği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Elde edilen bulgular bir arada değerlendirildiğinde adil dünya inancının, empati ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkide düzenleyici rolü, maliyetli ve riskli prososyal davranışlardan biri olan ahlaki cesaretin dinamiklerini anlamak için yeni bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca sonuçlar empati temelli müdahale programlarının etkisini artırmak için bireylerin adil dünya inancı düzeylerinin dikkate alınması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla mevcut çalışma bulguları, yalnızca teorik anlayışı derinleştirmekle kalmayıp, pratik uygulamalara yönelik daha etkili stratejiler geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Gelecek araştırmalarda adil dünya inancı ile ahlaki cesaret arasındaki ilişkilerin derinlemesine ele alınması önerilmektedir. Ayrıca deneysel bir yöntemle bu bulgular sınanabilir ve bireylerin ahlaki cesaret düzeyleri gerçek davranış ölçümleriyle gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte ahlaki cesaretin bağlama duyarlı olduğu ifade edilmiş olsa da bu alanda yapılmış çalışmalar çok sınırlıdır. Bu nedenle gruplararası ilişkilerde, iş örgütlerinde, ahlaki cesaretin nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığı, ortaya çıkaran veya çıkmasını kolaylaştıran faktörlerin neler olduğunun incelenmesinin de önemli olduğu düşünülmektedir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Atatürk Üniversitesi'nden (Tarih: 25 Eylül 2024, Sayı: 17/240) alınmıştır.

Katılımcı Onamı: Yazılı onam bu çalışmaya katılan tüm katılımcılardan alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the ethics committee of Atatürk University (Date: September 25, 2024, Number: 17/240).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from patients who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

References

Avcı, D., Aydın, D., & Özbaşaran, F. (2013). Hemşirelik öğrencilerinde empati-özgecilik ilişkisi ve özgeci davranışın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 2*(2), 108-113. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/521084

Backes, S., Brandstätter, V., & Brandstätter, H. (2014). Moral courage: Its personal and situational determinants. *Politische Psychologie, 1*, 5-23. https://pabst-abo.com/wp-content/uploads/2024/07/PP_14-1_extract.pdf

Barker, L. R. (1999). *The social work dictionary*. NASW.

Bartholomaeus, J., & Strelan, P. (2019). The adaptive, approach-oriented correlates of belief in a just world for the self: A review of the research. *Personality and Individual Differences, 151*, Article e109485. https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.06.028

Bartholomaeus, J., Burns, N., & Strelan, P. (2023). The empowering function of the belief in a just world for the self: Trait-level and experimental tests of ıts association with positive and negative affect. *Personality and Social Psychology Bulletin, 49*(4), 510-526. https://doi.org/10.1177/01461672211072823

Batson, C. D., Batson, J. G., Slingsby, J. K., Harrell, K. L., Peekna, H. M., & Todd, R. M. (1991). Empathic joy and the empathy-altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*(3), 413-426. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.61.3.413

Batson, C. D., Dyck, J. L., Brandt, J. R., Batson, J. G., Powell, A. L., McMaster, M. R., & Griffitt, C. (1988). Five studies testing two new egoistic alternatives to the empathy-altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology, 55*(1), 52-77. https://doi.org/10.1037/0022-3514.55.1.52

Baumert, A., Halmburger, A., & Schmitt, M. (2013). Interventions against norm violations: Dispositional determinants of self-reported and real moral courage. *Personality and Social Psychology Bulletin, 39*(8), 1053-1068. https://doi.org/10.1177/0146167213490032

Baumert, A., Mentrup, F. E., Klümper, L., & Sasse, J. (2024). Personality processes of everyday moral courage. *Journal of Personality, 92*(3), 764–783. https://doi.org/10.1111/jopy.12850

Begue, L., Charmoillaux, M., Cochet, J., Curry, C., & Suremain, F. (2008). Altruistic behavior and the bidimensional just world belief. *The American Journal of Psychology, 121*(1), 47-56. https://doi.org/10.2307/20445443

Bierhoff, H. W. (2002). *Prosocial behavior*. Psychology Press.

Bierhoff, H. W., Klein, R., & Kramp, P. (1991). Evidence for the altruistic personality from data on accident research. *Journal of Personality, 59*(2), 263-280. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1991.tb00776.x

Bronstein, P., Fox, B. J., Kamon, J. L., & Knolls, M. L. (2007). Parenting and gender as predictors of moral courage in late adolescence: A longitudinal study. *Sex Roles, 56*, 661-674. https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s11199-007-9182-8

Colby, A., & Damon, W. (1992). *Some do care: Contemporary lives of moral commitment*. The Free Press.

Correia, I., Salvado, S., & Alves, H. V. (2016). Belief in a just world and self-efficacy to promote justice in the world predict helping attitudes, but only among volunteers. *The Spanish Journal of Psychology, 19*, Article E28. https://doi.org/10.1017/sjp.2016.29

Correia, I., & Dalbert, C. (2008). School bullying: Belief in a personal just world of bullies, victims, and defenders. *European Psychologist, 13*(4), 248-254. https://doi.org/10.1027/1016-9040.13.4.248

Dalbert, C. (1999). The world is more Just for me than generally: About the personal belief in a just world scale's validity. *Social Justice Research, 12*, 79-98. https://psycnet.apa.org/doi/10.1023/A:1022091609047

Dalbert, C. (2002). Beliefs in a just world as a buffer against anger. *Social Justice Research 15*, 123-145. https://doi.org/10.1023/A:1019919822628

Dalbert, C., Montada, L., & Schmitt, M. (1987). *Belief in a just world scale* [Database record]. APA PsycTests. https://doi.org/10.1037/t19124-000

Davis, M. H. (2015). Empathy and prosocial behavior. In D. A. Schroeder & W. G. Graziano (Eds.), *The Oxford handbook of prosocial behavior* (pp. 282-306). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195399813.013.026

Decety, J., Bartal, I. B. A., Uzefovsky, F., & Knafo-Noam, A. (2016). Empathy as a driver of prosocial behaviour: Highly conserved neurobehavioural mechanisms across species. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences, 371*(1686), Article e20150077. https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0077

Eisenberg, N., & Miller, P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin, 101*(1), 91-119. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.101.1.91

Eisenberg, N., Eggum, N. D., & Di Giunta, L. (2010), Empathy-related responding: Associations with prosocial behavior, aggression, and ıntergroup relations. *Social Issues and Policy Review, 4*(1), 143-180. https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2010.01020.x

Elmaoğlu, E., & Eriş., H. (2022). Hemşirelerde ahlaki cesaretin otonomiye etkisi. *Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences (EJONS), 6*(22), 542-556. https://doi.org/10.5281/zenodo.7221103

Goodwin, R., Graham, J., & Diekmann, K. A. (2020). Good intentions aren't good enough: Moral courage in opposing sexual harassment. *Journal of Experimental Social Psychology, 86*, Article e103894. https://doi.org/10.1016/j.jesp.2019.103894

Göregenli, M. (2003). *Şiddet, kötü muamele ve işkenceye ilişkin değerlendirmeler, tutumlar ve deneyimler [İşkencenin önlenmesinde hukukçuların rolü projesi]*. İzmir Barosu Yayınları.

Guo, Y., Chen, X., Ma, J., Li, Y., & Hommey, C. (2022). How belief in a just world leads to prosocial behaviours: The role of communal orientation. *Personality and Individual Differences, 195*, Article 111642. https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111642

Hafer, C. L. (2000). Do innocent victims threaten the belief in a just world? Evidence from a modified stroop task. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*(2), 165. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.79.2.165

Hafer, C. L., & Begue, L. (2005). Experimental research on just-world theory: Problems, developments, and future challenges. *Psychological Bulletin, 131*(1), 128. https://doi.org/10.1037/0033-2909.131.1.128

Halmburger, A., Baumert, A., & Schmitt, M. (2015). Anger as driving factor of moral courage in comparison with guilt and global mood: A multimethod approach. *European Journal of Social Psychology, 45*(1), 39-51. https://doi.org/10.1002/ejsp.2071

Halmburger, A., Baumert, A., & Schmitt, M. (2016). Everyday heroes: Determinants of moral courage. In S.T. Allison & G. R. Goethals (Eds.), *Handbook of heroism and heroic leadership* (pp. 165-184). Routledge.

Hinde, R. A., & Groebel, J. (1991). *Cooperation and prosocial behaviour*. Cambridge University Press.

Jiang, Y., Yao, Y., Zhu, X., & Wang, S. (2021). The influence of college students' empathy on prosocial behavior in the COVID-19 pandemic: The mediating role of social responsibility. *Frontiers in Psychiatry, 12*, Article 782246. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2021.782246

Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2006). Empathy and offending: A systematic review and meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior, 9*, 441-476. https://doi.org/10.1016/j.avb.2003.03.001

Kamas, L., & Preston, A. (2021). Empathy, gender, and prosocial behavior. *Journal of Behavioral and Experimental Economics, 92*, Article e101654. https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.socec.2020.101654

Kaplan, H. (2012). Belief in a just world, religiosity and victim blaming. *Archive for the Psychology of Religion, 34*(3), 397-409. https://doi.org/10.1163/15736121-12341246

Krebs, D. (1975). Empathy and altruism. *Journal of Personality and Social Psychology, 32*(6), 1134-1146. https://doi.org/10.1037/0022-3514.32.6.1134

Lachman, V. D. (2007). Moral courage: A virtue in need of development?. *Medsurg Nursing, 16*(2), 3-131, Article e17547273. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17547273/

Lerner, M. J. (1965). Evaluation of performance as a function of performer's and attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology, 1*, 355-360. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0021806

Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world. A fundamental delusion*. Springer US.

Lerner, M. J., & Miller, D. T. (1978). Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin, 85*(5), 1030-1051. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.85.5.1030

Li, L., Liu, H., Wang, G., Chen, Y., & Huang, L. (2022). The relationship between ego depletion and prosocial behavior of college students during the COVID-19 pandemic: The role of social self-efficacy and personal belief in a just world. *Frontiers in Psychology, 13*, Article e801006. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.801006

Niesta, K. D., Greitemeyer, T., Fischer, P., & Frey, D. (2010). Why mood affects help giving, but not moral courage: Comparing two types of prosocial behaviour. *European Journal of Social Psychology, 40*, 1136-1157. https://doi.org/10.1002/ejsp.717

Öcel, H., & Aydın, O. (2012). Workplace bullying and turnover intention: The moderating role of belief in a just world. *International Journal of Business and Social Science, 3*(13), 248-258. https://ijbssnet.com/view.php?u=http://ijbssnet.com/journals/Vol_3_No_13_July_2012/31.pdf

Osswald, S., Frey, D., & Streicher, B. (2011). Moral courage. In E. Kals & J. Maes (Eds.), *Justice and conflicts* (pp. 391-405). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-19035-3_24

Osswald, S., Greitemeyer, T., Fischer, P., & Frey, D. (2010). What is moral courage? Definition, explication, and classification of a complex construct. In C. L. S. Pury & S. J. Lopez (Eds.), *The psychology of courage: Modern research on an ancient virtue* (pp. 149-164). American Psychological Association.

Pang, Y., Song, C., & Ma, C. (2022). Effect of different types of empathy on prosocial behavior: Gratitude as mediator. *Frontiers in psychology, 13*, Article e768827. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.768827

Rubin, Z., & Peplau, L. A. (1975), Who believes in a just World?. *Journal of Social Issues, 31*(3), 65-89. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1975.tb00997.x

Sasse, J., Li, M., & Baumert, A. (2022). How prosocial is moral courage?. *Current Opinion in Psychology, 44*, 146-150. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.09.004

Skitka, L. J. (2012). Moral convictions and moral courage: Common denominators of good and evil. In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil* (pp. 349-365). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/13091-019

Soyoren, S. A., & Aktas, B. E. (2024). Personal belief in a just world moderates the link between induced empathy and willingness to volunteerism among non-volunteers, but not volunteers. *Voluntas, 35*, 1205-1218. https://doi.org/10.1007/s11266-024-00683-2

Spinrad, T. L., & Gal, D. E. (2018). Fostering prosocial behavior and empathy in young children. *Current Opinion in Psychology, 20*, 40-44. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.08.004

Strelan, P., & Van Prooijen, J. W. (2013). Retribution and forgiveness: The healing effects of punishing for just deserts. *European Journal of Social Psychology, 43*(6), 544-553. https://doi.org/10.1002/ejsp.1964

Stürmer, S., Snyder, M., & Omoto, A. M. (2005). Prosocial emotions and helping: The moderating role of group membership. *Journal of Personality and Social Psychology, 88*(3), 532-546. https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.3.532

Szekeres, H., Halperin, E., Kende, A., & Saguy, T. (2019). The effect of moral loss and gain mindset on confronting racism. *Journal of Experimental Social Psychology, 84*, Article e103833. https://doi.org/10.1016/j.jesp.2019.103833

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Pearson Education.

Telle, N. T., & Pfister, H. R. (2016). Positive empathy and prosocial behavior: A neglected link. *Emotion Review, 8*(2), 154-163. https://doi.org/10.1177/1754073915586817

Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., & Çapa-Aydın, Y. (2010). Temel empati ölçeği Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal, 4*(34), 174-182. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200174

Yalçındağ, B. (2009). *Relationships between courage, self-construals and other associated variables* [Yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Zuckerman, M. (1975). Belief in a just world and altruistic behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 31*(5), 972- 976. https://doi.org/10.1037/h0076793